

FAJKÁRI BANSKOŠTIAVNICKÉHO REGIÓNU A SIGNATÚRY NA ICH VÝROBKOKH

Jozef Šteffek

Fakulta ekológie a environmentalistiky, Technická Univerzita vo Zvolene,
T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen, steffekjozef@yahoo.com

Abstract:

Šteffek, J., 2011: Pipe makers of the Banská Štiavnica region and the signatures on their pipes. Proceedings from the 1st Conference on “The history of the pipe production and pipe archeological findings in Slovakia”: 51 – 62

In Slovakia, region of Banská Štiavnica has a unique position in terms of the nowadays defunct smoking pipe craft, which experienced its heyday during the late 18th and the first half of the 20th century. Several smoking pipe manufactories were established mainly in Banská Štiavnica, but also in surrounding villages – Sv. Anton, Banská Hodruša, Banská Belá. Pipe makers marked their products with company seals consisting of the pipe maker's name and/or the name of the village where the manufactory was situated. Many of pipe makers even marked their products with protective stamps or coats of arms. Some manufacturers decorated the surface of the pipe heads with geometric or floral patterns, ornaments, various reliefs, figures. Overview of pipe makers from Banská Štiavnica, their smoking pipes and signatures was first published more detailed by ŠTEFFEK (200). The present contribution provides an overview of so far identified manufacturers of clay pipes and their corporate and protective stamps placed on pipes. The pipes described in the article primarily come from the collection of the author. Variability of insignias (company seals and protective stamps) is best presented by the image documentation of this contribution. In the article are at first sorted the pipe makers identified according to the company seal followed by pipe makers with the company seal where are only initials probably of manufacturers.

Key words: Pipe, pipe makers, Banská Štiavnica region, company sea.

K najstarších fajkárom s uvedením mena výrobcu na fajkách patrili bratia **Benedikt** a **Benjamín Ahnertovci**, ktorí v Banskej Štiavnici pôsobili v rokoch 1796 až 1844. Na svojich výrobkoch spoločne používali 5 typov firemných pečiatok **BA**. Benjamín samostatne používal dva druhy firemných pečiatok (ďalej len f. p.) – **BENIAMANNERT** v obdĺžnikovom tvare a **BENIAMIN AHNERT** v obdĺžnikovom a oválnom tvare. Benedikt mal len jednu f. p. **BENEDICT AHNERT** v šošovkovitom tvare. Vyrábali fajky aj bez označenia vo viacerých farebných prevedeniach – tehlo-

vo-hnedej, čiernej, červenej, bielej, mramorovej, mnohé s rôznymi reliéfmi na frontálnej strane hlavičky. (foto 001 – 028)

Ďalším fajkárom bol **Samuel Bisch**. Na troch úlomkoch fajok je na ľavej strane krčku rovnaká f. p. **SAM. BISCH SCHEMNITZ**, nad ktorou je malý kolok v tvare rozety. Na pravej strane krčku je kolok v tvare štvorca s hlavou muža z profilu hľadiačeho vpravo. Pred kolkom je číslo **2, 4** alebo **8**. (foto 029 – 032)

V starom banskom osídlení (Resla) boli nájdené 3 poškodené fajky ďalšieho štiavnického fajkára **Ignáca (Ignatus) Bodnára**. **NAGY (2001)** uvádza, že v roku 1827 bol spomínaný ako jeden z troch štiavnických fajkárov. Poznáme dva typy f. p. vždy umiestnené na ľavej strane krčku **BODNAR** a **BODNAR SCHEMNITZ**. Na pravej strane krčku druhej fajky je kolok **T**. (foto 033 – 035)

O výrobcovi fajok s f. p. **GRAMATIKA&CO. SCHEMNITZ** a **GRAMATIKA&C. SCHEMNITZ** nie sú žiadne údaje. Poznáme len dve poškodené fajky – prvá má kruhový kolok s erbom mesta B. Štiavnice, druhá so spoločným erbom B. Štiavnice a Banskej Belej. Obe majú ešte kolok kvality kolku **PRIVI – LEGIRT**. (foto 036 – 040)

V baníckom osídlení na Resli vyrábal fajky **Gašpar (Caspar) Hirschner**. V zbierke je niekoľko úlomkov s dvomi typmi f. p. **C. HIRSCHNER SCHEMNITZ** a kolok s erbom mesta Banská Štiavnica. (foto 041 – 043)

Medzi významných fajkárov s viacgeneračným pôsobením v meste patrila rodina **Antona Höniga**. Dielňa bola založená asi v roku 1810 niekde na Hornej Ružovej ulici a ešte aj v roku 1885 v nej pracovalo 5 robotníkov (**NAGY 2001**). **TAKÁČ (1979)** uvádza jeden typ f. p. s menom Antona **A:HÖNIG**. Po jeho smrti rozvíjal toto remeslo jeho syn **Michal Hönig** s f. p. v rôznom prevedení **M.HÖNIG SCHEMNITZ**. (foto 044 – 048)

Jeho vdova si fajky označovala vlastnými f. p. **HÖNIG WE SCHEMNITZ**, **M. HÖNIG W SCHEMNITZ**, **M.HÖNIG WWE SCHEMNITZ**. Nad pečiatkou je vtláčený kolok tvaru malej rozety. (foto 049 – 052)

V remesle pokračoval ich najmladší syn, ktorý mal vlastné f. p. **M.HONIG SOHN SCHEMNITZ.**, **M.HÖNIG SOHN N IN SCHEMNITZ**, **HÖNIG M FIA UT. SELMECZBÁNYÁN**. (foto 053 – 056)

Z kolkov je na niektorých fajkách rodinný erb, písmeno **H** v trojuholníku s rozetou na jeho vrchole alebo hlava en face. (foto 057 – 061)

Ďalším fajkárom z 1. polovice 19. storočia bol **Anton Heinrich**. Svoje výrobky označoval firemnou pečiatkou s malou rozetou nad ňou alebo bez nej – **A:HEINRICH. SCHEMNITZ**. Na druhej strane krčku boli vtláčané kolky buď s hlavou fúzatého muža alebo hlavou en face s poprsím. Jeden úlomok fajky má firemnú značku s textom **Ant.Heinrich Schemnitz**. (foto 062 – 066)

Pomerne veľa úlomkov fajok sa našlo s firemnými značkami na priezvisko Tandler. K dispozícii boli dva druhy f. p. každá s iným kolkom. Jedná sa o **Antona Tandlera**. (foto 067 – 070)

Fajky s nasledovnými f. p. vyrábala **Alexander Tandler (Šándor)**. Ako ochranné kolky používali buď hlavu en face alebo erb. (foto 071 – 074)

V historickom baníckom osídlení bola nájdená jedna fajka **Johana Tandlera senior** s firemnou pečiatkou **Jo. Tandler Schemnitz**. Ochranný kolok je na fajke zničený. Pod Paradajzom bolo nájdených niekoľko fajok s firemnou pečiatkou **I. TANDLER.SCHEMNITZ** a okrúhlym kolkom s hlavou en face. Je možné, že sa jedná o syna Johana (senior). Oba sú uvedení v daňovom zozname remeselníkov z r. 1847/48 (**Johan Tandler junior**). (foto 075 – 077)

Fajkár **Florián Tandler** používal niekoľko druhov firemných značiek. Nálezy sú ojedinelé. (foto 078- 083)

Zrejme najstaršie fajky označoval **Florián Tandler** firemnou pečiatkou **TANDLER SCHEMNITZ**. Na dosiaľ nájdených fajkách s touto firemnou pečiatkou sa vyskytli dva druhy kolkov – prvý, starší má štylizovanú hlavu v podobe guľôčky s golierom, druhý už má hlavu en face s poprsím. (foto 084 – 086)

Z materiálu, ktorý sme mali k dispozícii, sme determinovali niekoľko fajkárov s priezviskom **Rauch**. Zatiaľ nie je známe, či a aký je medzi nimi príbuzenský vzťah. V archívnych dokumentoch je zmienka len o tých fajkároch, ktorí sa fajkárstvom živili. (foto 087 – 089)

V daňovom súpise remeselníkov z rokov 1847/48 je uvedený **Ferdinand Rauch**. K dispozícii boli dve fajky. (foto 090 – 091) Dve úplne odlišné f. p. mal **Mathyas Rauch**. (foto 092 – 093)

Zatiaľ jediná poškodená hlavička s firemnou značkou **F.SZELKE SCHEMNITZ** bola nájdená v brehu pod Novým zámkom. Na krčku je kruhový kolok s hlavou fúza-tého muža. (foto 094 – 095)

Niekoľko úlomkov fajok s f. p. **RASZTOCZKY. SCHEMNITZ** a **Rastotzky Schemnitz** patrí **Johanovi Ráztockému**. Záznam o ňom je v daňovom zozname fajkárov z roku 1847/48. (foto 096 – 099)

V zbierke mám jeden úlomok s dobre čitateľným menom na f. p. **Martin Rastotzky**. V daňovom zozname z r. 1847/48 sa nenachádza. Fajky majú na krčku vyrazené číslo **38** a na jednom krčku je číslo **11**. (foto 100 – 101)

Na úlomkoch fajok **Franca Wengera** bol identifikovaný jeden druh firemej značky a 2 typy kolkov – erb a fúzatý muž v kruhovom kolku. (foto 102 – 104)

V starom baníckom osídlení v časti Dolná Resla sa našlo niekoľko úlomkov fajok s firemnou značkou **FRANKE. SCHEMNITZ**. **Johan Franke** sa spomína v daňovom súpise remeselníkov z r. 1847/48. (foto 105 – 107)

V historickom osídlení mesta bol nájdený jeden úlomok fajky s firemnou pečiatkou **FRANK S. SCHEMNITZ**. Nespomína sa ani v daňovom súpise remeselníkov z r. 1847/48. (foto 108)

Dvojgeneračná dielňa rodiny **Jozefa Schmidta** s dcérou Ludmilou produkovala kvalitné fajky, začo sa im dostalo uznanie na výstave vo Viedni v r. 1885 (ŠTEFFEK 2009). Svoju dielňu aj s pecou mali na terajšej Péchovej ulici. Vyrábali fajky hnedo-červené, čierne aj mramorované. **(foto 109 – 113)**

Niekoľko fajok s firemnou značkou na meno L. Shmidt bolo nájdených pod Starým zámkom. Firemnou pečiatkou, ochranným kolkom sa odlišujú od inšigní **Ludmily Schmidtovej**. **(foto 114 – 116)**

O fajkárovi **I. Kernovi** sa nepodarilo zistiť žiadne údaje. Obdĺžniková f. p. s menom výrobcu a maďarským názvom **SELMECZ** je na pravej strane krčku, oválny kolok s kolopisom „**PRIVI LEGIRT**“ na spodku pravej strany hlavičky a kruhový kolok so spoločným erbom B. Štiavnice a B. Belej na ľavej strane krčku. **(foto 117 – 119)**

Podľa **NAGYA** (2001) sa **Karol Kehrn** vyučil u K. Zachara a vyrábala podobné fajky ako Zachar. Známa je čierna fajka s reliéfom Banskoštiavnickej kalvárie na frontálnej časti hlavičky, ktorý na fajky dával aj K. Zachar. **(foto 120 – 123)**

Dielňa **Sándora Mihalika** sa nachádzala na Akademickej ulici poniže Hellovho domu. Vyrábala kvalitné fajky v čiernom, hnedočervenom aj mramorovom prevedení aj s rôznymi reliéfmi na frontálnej časti hlavičky. Firemné pečiatky mal v nemeckom aj maďarskom prevedení. **(foto 124 – 127)**

Ojedinelý nález s firemnou pečiatkou **Novotný Schemnitz** patrí podľa **KALAVSKÉHO** (1982) **Nándorovi Novotnému**. Dielňa bola založená v roku 1841 a v roku 1885 tam pracovali dvaja zamestnanci (**NAGY** 2001). **(foto 128)**

Firemnou pečiatkou **NOWOTNY SCHEMNITZ** viacerými kolkami označoval svoje fajky **Simeon Nowotný**. **(foto 129 – 133)**

V 80-tych rokoch 19. st. zriadil Karol Zachar v Banskej Hodruši pod Pivárskym vrchom dielňu na výrobu štiavnických hlinených fajok. Fajky vyrábala **Karoly Takács** a **S. Seiler** s dvomi variantmi f. p. Prevádzku zavreli v r. 1917. **(foto 134 – 140)**

Fajky **Dušana Kriegera** sú zriedkavé. K dispozícii boli len dva úlomky hlavičky. **(foto 141)**

V dolnej časti mesta, na mestskom smetisku boli nájdené fajky s dvomi odlišnými firemnými pečiatkami fajkára **Weissgärbera**. **(foto 142 – 146)**

K najčastejším nálezom patria fajky **Karola Zachara**, ktorý vyrábala fajky od r. 1870 do r. 1925. Potom pokračoval vo výrobe fajok jeho zať **Rudolf Mócik** až do roku 1952, odkedy sa už len rozpredávali staré zásoby. V r. 1959 skončila posledná dielňa na výrobu hlinených fajok na Slovensku. **(foto 147 – 155)**

V nasledovných riadkoch sa stručne zmienime o ďalších štiavnických fajkároch, ktorých fajky sme zatiaľ nemali k dispozícii, ale o ktorých sú písomné údaje v publikáciách alebo v daňových zoznamoch remeselníkov.

Pohl József (1. pol. 19. st.)

Na sklonku 19. storočia bola dielňa J. Pohla jedna z ôsmich fajkárskejších dielní v Banskej Štiavnici. V roku 1910 už existovala len dielňa K. Zachara, A. Tandlera a J. Pohla (**KALAVSKÝ** 1982).

TAKÁČ (1979) vo svojej práci spomína **Samuela Pohla**, ktorý tu vyrábala fajky v 19. st.

Schvadt Lajos (zač. 2. pol. 19. st.)

Dielňu tohto fajkára spomína KALAVSKÝ (1982) na základe Zoznamu remeselníkov, ktorý je uložený v Štátnom ústrednom archíve SSR, fond Obchodnej a priemyselnej komory v B. Bystrici z roku 1890, č. kr. 1. K dispozícii nebola žiadna fajka.

Ungvary Johan (19. st.) – tohto výrobcu spomína TAKÁČ (1979) aj s f. p. **I.U. SCHEMNITZ**.

V daňovom súpise remeselníkov z roku 1847/48 sú uvedení ešte **Ratsan Johan, Latinák Michael, Gorbay Franz**.

Firemné pečiatky **Sz Antal** pochádzajú pravdepodobne z fajkárskej dielne zo Sv. Antona. **SZA, Sz Antal, Sz, ANTAL**. (foto 156 – 158)

Našli sa fajky, ktoré majú na tejto firemnej pečiatke aj ďalšie iniciály pravdepodobne fajkárov, napr. **M, R.A. JS**. (foto 159 – 161)

Nasledovné firemné kolky patria fajkárom, ktorých sa dosiaľ nepodarilo identifikovať. (foto 162 – 172)

Fajkár **Tamassy** pravdepodobne pracoval v dielni Ahmertovcov, pretože jeho fajky sa našli v násype Ahmertovskej dielne. Používal f. p. Tamassy, kolok **GK** alebo okrúhly kolok s **T** nad fajkou. (foto 173 – 174)

Jediný úlomok fajky s f. p. **TANTLER** bol nájdený na Hornej Resli. Jeho tvorcu sa dosiaľ nepodarilo identifikovať. Je možné, že patrí niektorému z rodu Tandlerovcov. (foto 175)

Predložený príspevok prináša súčasné poznatky o signatúrach na hlinených fajkách fajkárskeho majstrov banskoštiavnického regiónu. Vyhodnotený materiál je prevažne súkromnou zbierkou autora príspevku, ktorú postupne dopĺňal hlavne zberom v historickej časti mesta Banskej Štiavnice – v baníckom osídlení, kde sa nachádzali viaceré fajkárske dielne. Celkovo je v príspevku dokladovaných 168 signatúr na fajkách a 21 reliéfov na hlavičkách fajok bratov Ahmertovcov.

LITERATÚRA

KALAVSKÝ, M., 1982: Hlinené fajky z Banskej Štiavnice. In: Umění a řemeslo 3, s. 61 – 64.

NAGY, Z., 2001: Dunántúli cseréppipa készítő műhelyek és termékeik a XIX században. Fontes Castriferriensis (Szombathely), 1, 267 s.

ŠTEFFEK, J., 2004: Hlinené fajky banskoštiavnického regiónu: 1. Úvod, história a typológia hlinených fajok. Acta museologica (B. Štiavnica) 4, s. 101 – 112.

ŠTEFFEK, J., 2007: Hlinené fajky banskoštiavnického regiónu: Fajkári B. Štiavnice. In: Drugová, Z., Sklenka, V. (eds.): Stredné Slovensko, Spoločenské vedy (B. Bystrica), 11, s. 79 – 95.

ŠTEFFEK, J., 2009: Pamätná medaila L. Schmidtovej - výrobcovi štiavnických zapačiek. In: Matejková, A.(ed.): Zborník Slovenského banského múzea (B. Štiavnica),

roč. XXII, vyd. Slovenské banské múzeum B. Štiavnica, 303 s.

ТАКАЧ, Т., 1979: К проблематике фаякэрства в Банской Штиавнице. Зборник Slovenského бanského múzea (B. Štiavnica) 9, s. 245 – 279.

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 4a

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28

Obr. 29

Obr. 30

Obr. 31

Obr. 32

Obr. 33

Obr. 34

Obr. 35

Obr. 36

Obr. 37

Obr. 38

Obr. 39

Obr. 40

Obr. 41

Obr. 42

Obr. 43

Obr. 44

Obr. 45

Obr. 46

Obr. 47

Obr. 48

Obr. 49

Obr. 50

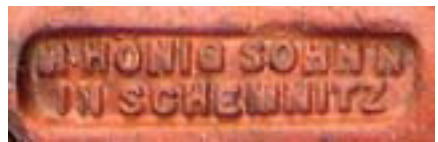
Obr. 51

Obr. 52

Obr. 53

Obr. 54

Obr. 55

Obr. 56

Obr. 57

Obr. 58

Obr. 59

Obr. 60

Obr. 61

Obr. 62

Obr. 63

Obr. 64

Obr. 65

Obr. 66

Obr. 67

Obr. 68

Obr. 69

Obr. 70

Obr. 71

Obr. 72

Obr. 73

Obr. 74

Obr. 75

Obr. 76

Obr. 77

Obr. 78

Obr. 79

Obr. 80

Obr. 81

Obr. 82

Obr. 83

Obr. 84

Obr. 85

Obr. 86

Obr. 87

Obr. 88

Obr. 89

Obr. 90

Obr. 91

Obr. 92

Obr. 93

Obr. 94

Obr. 95

Obr. 96

Obr. 97

Obr. 98

Obr. 99

Obr. 100

Obr. 101

Obr. 102

Obr. 103

Obr. 104

Obr. 105

Obr. 106

Obr. 107

Obr. 108

Obr. 109

Obr. 110

Obr. 111

Obr. 112

Obr. 113

Obr. 114

Obr. 115

Obr. 116

Obr. 117

Obr. 118

Obr. 119

Obr. 120

Obr. 121

Obr. 122

Obr. 123

Obr. 124

Obr. 125

Obr. 126

Obr. 127

Obr. 158

Obr. 159

Obr. 160

Obr. 161

Obr. 162

Obr. 163

Obr. 164

Obr. 165

Obr. 166

Obr. 167

Obr. 168

Obr. 169

Obr. 170

Obr. 171

Obr. 172

Obr. 173

Obr. 174

Obr. 175